

Pest első bírása és tanácsa.

Orta Takács Sándor.

Palugyay, Patachich, Rupp, Reiner, Némethy s más történetírók sehogy sem jöttek rá, ki volt Pest első bírása a török kiűzése után. A mit ők fáradságos munkával hiába kutattak, azt a mi örökéletű regényírónk: *Jókai Mór* megfejtette. *Jókai* állapította meg, hogy Pest első bírása *Watula* János Jakab volt!

Azóta többen megpróbálták, nem tudnának-e *Watula* uramról valami közelebbit kiűtteni? Kárba vezett a fáradságuk, mert nem jó helyen kutattak. Így állván a dolog, elmondjuk itt, a mit nekünk sikerült találnunk *Watula* uramról.

A nagy török háborúk idején ökögyelme császári élelmezési tiszt volt. (Feldproviant-officier.) Mivel nálunk forgolódott, valószínűleg magyarul is megtanult.

Buda visszafoglalása után azonnal felállították a budai harminczadhivatalt. Az 1686. év november 21-én már ki is adták a hivatalos utasítást *Hohenwarier* Mihály harminczados és *Watula* János Jakab ellenőr részére. A harminczadhivatal ellenőret akkor *kontrának* hívták. Tudnunk kell, hogy a harminczadhivatal vezetői nemes emberek voltak; magyarul kellett tudniok s azt is megkivánták tőlük, hogy vagyonosak legyenek. Sok pénz fordult meg a kezükön; sok csalafintaságot mivelhettek (ha akartak); tehát biztosítékul kellett a vagyon és a nemesség!

Ezek a dolgok értenünk engedik, miért állítjuk, hogy *Watula* uramnak tudnia kellett

magyarul. A budai harminczad fő jövedelme a marhahajtásból folyt be. Az alföldi tőzsérekkel pedig csak magyar nyelven érintkezhettek.

Watula uram hivatalos számadásai szerint a budai harminczad 1686. december 17-től 1687. december 31-ig hozott harminczadban 7684 forintot, vámban 3373 forintot, réven 203 forintot és török-adóban (Türkengebühr) a hódoltsági ökrök után 5056 forintot, *kontrabandában* (csempészáruban) 2223 forintot! E hatalmas összegek világosan hirdetik, minő nagy forgalma volt a budai harminczadnak mindjárt az első évben! Természetes jelenség ez! Buda és Pest fontos költöző hely volt s itt hajtották át a Dunán az alföldi marhát.

A hivatalos jelentésekből azt is megállapíthatjuk, hogy *Watulának* mint *kontrának* évi 500 frt. fizetése és 75 frt.-nyi szálláspénze volt. A budai kamarai igazgatóság jelentése szerint *Watula* (*Kays. Dreissigistamtsgegendler*) ezt a fizetést császári jóváhagyás nélkül huzta. A számadásaiban csak mint kiadás szerepel az ő évi 500 frt. fizetése és a 75 frt.-nyi szálláspénze.

Watulának utódja a harminczadhivatalban *Kolbacher Mátyás* volt. Ez is 500 frt.-nyi fizetést huzott. *Kolbacher* vagyonos, művelt s jószívű ember volt. Pest városának rendezésében nagy szerepet játszott. Tudott magyarul s igen jó viszonyban volt a megyei urakkal. A magyarok és a műveltebb németek későbbben minden áron őt akarták bíróvá tenni. A harminczadhivatal tehát — mint annyi sok más — *Kolbachert* is megmagyarosította.

A török kiűzése után sem Budát, sem Pestet nem lehetett városnak nevezni. Volt lakói jobbára a környék falvaiban vonták meg

magukat, az új lakók telepítése pedig nem ment hamar. Igazában mindkét városban a császári katonaság hatalmaskodott s a kamarai igazgatóság uralkodott. De mivel mindkét városból német községet akartak teremteni, a közigazgatásról is gondoskodni kellett. Erre már csak azért is szükség volt, mivel a lopás, a rablás, a gyilkosság stb. mindkét városban napirenden volt. A sok zsványnak és latornak szarvat adott az a körülmény, hogy senki sem üldözte őket; legkevésbé a katonák, a kik a fosztogatásban és az erőszakosságban előljártak.

A kamarai igazgatóság tehát parancsot kapott a bírótételre. Ez 1687 őszén meg is történt. A hivatalos iratok ugyan választásról szólnak, de úgy látszik, hogy választás nem volt, hanem a kamarai igazgató (*Werlein*) a polgárság meghallgatásával tette pesti bíróvá *Watula* János Jakabot és budai polgármesterre *Prenner Farkas* Andrást.

Mikor történt ez, egészen pontosan meghatározhatjuk. *Werlein* kamarai igazgató ugyanis október 17-én jelenti az udvari kamarának, hogy van már polgármester Budán. A pesti bírótételről pedig ezt írja: »Mit der Stadt Pest ist gestern ein gleiches vorgenommen und Herr *Watula* für einen Stadtrichter vorgestellt worden!«

Tehát 1687 október 16-án lőn *Watula* Pest első bírójává! *Werlein* azt is megírja az udvari kamarának, hogy a katonaságnak sehogyan sem tetszik a dolog; mert a polgárság most már kiszabadult a körmeiből. (Die Einrichtung der Bürgerschaft verursacht denen Kriegsofficieren viel Jalousie« etz.)

Lipót király 1687 november 7-én erősítette

meg Watula János és Prenner Farkas választását. Tudjuk, hogy ez időben éppen együtt ült a pozsonyi országgyűlés. S csodák csodája! Buda és Pest követét már ez év végén ott találjuk Pozsonyban. Pest városát Watula János Jakab képviselte. S míg ő távol volt, Petschman albiró helyettesítette őt a birói tisztben.

Buda és Pest követei az országgyűlésen sokat tanácskoztak a magyar urakkal. Ugy látszik, hogy a magyar urak erősen biztatták Buda és Pest követét, tennének meg mindent, hogy az ország egykori fővárosát kivegyék az osztrák kamara alól. S a két városi követ hallgatott a jó szóra. Az 1687. év december 15-én több kéressel álltak elő. Kivánták régi kiváltságaik s jogaik megerősítését s *kérték ő felségét, helyezné a két várost a magyar kamara alá!*

Sajnos, ő felsége e kérésüket nem teljesíté. Pestből és Budából császári német várost akartak teremteni, tehát az udvari kamara alatt hagyták továbbra is.

Vajjon az országgyűlésen szerzett tapasztalatok vették-e el Watula kedvét a pesti bíró-ságtól, nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy azontul semmi nyomát sem találjuk bíraskodásának. Csak a harminczad hivatalban szerepel a neve. Sikerült a halála napját is megtalálnunk. *Watula János Jakab mint a harminczad hivatal kontrája 1689 augusztus 8-án halt meg Pesten.* Utódja, mint említők, Kolbacher Mátyás lett, a ki akkor »Inspektionskancellist« volt.

Watulának mint pesti bírónak és Prennernek mint budai polgármesternek semmi fizetése sem volt. Kezünkben van Prenner Farkas (*Stadthauptmann und Burgermeister zu*

Ofens») folyamodása (1687. december 15.), melyben arra kéri az udvari kamarát, adatna neki valami kis fizetést; mert nehéz a sorsa. Mindent magának kell végeznie. Még a város kapuját is ő zárja be esténként s ő nyitja ki reggel!

Az udvari kamara még Watula és Prenner megerősítésekor (1687 november 7-én) fölterjesztést intézett ő felségéhez s abban a pesti és a budai magisztrátus felállítását sürgette. Szükséges ez, — írja a kamara — hogy a telepítés nagyobb sikerrel járjon. A katonaság folytonos hatalmaskodása ugyanis utálatot (Abscheu) kelt a polgároknban!

E fölterjesztésnek meglelt az eredménye. Az 1688. év tavaszán már szervezték a városi tanácsot. Junius hó 10-én Pest polgárai megjelentek a kamarai igazgatónál s ott végleg elintézték a dolgot. Városi bíró lett *Knipper János Bálint* (»mit Einwilligung der gesambten Burgerschaft«.) A bíró helyettesévé és egyuttal első tanácsossá (Rathbeisitzer) *Dalmady Sándor* lön. Erről a Dalmadyról azt írják hivatalosan, hogy nyelveket tud és a jogszolgáltatásban jártas. Egyébként Dalmady a jászok és a kunok vicekapitánya volt. (Tehát nem ügyvéd, a hogy eddig irták.) Második tanácsossá és egyuttal városi kamarássá Proberger Jakab serfőzöt tettek. A harmadik tanácsos ismét magyar volt. Lendvay Györgynek hívták és Kohárynak volt udvarbirája. A negyedik tanácsost Kayser János Arnoldnak hívták. Ő volt egyuttal a város irnoka is. Városi chirurgusnak Simigen Jánost tették meg. Ezeken kívül még Tóth Mátyás nevü magyar is tagja volt a tanácsnak.

A tanács megalakításakor kimondották,

hogy a városi kiadások fedezésére mézszárszékét nyitnak, s hogy italt csak az mérhet ki, a ki a házat felépití. A városi pecsét egyik kulcsát a kamarás, a másikat a bíró őrzi.

A mint látjuk, Pest városának első tanácsában a magyar elem szép számmal szerepelt. Sajnos, néhány évvel később már alig találunk ott hírmondót a magyarságból.

A birói tisztség Pesten nem lehetett valami kívánatos állapot. Knipper János, az új bíró is az első kínálkozó alkalommal lemondott a birói tisztségről. Györben lett zászlótartó (s nem hadnagy!). A kamarai inspektor Proberger serfőzőnek ajánlotta fel a birói tisztet. Probergernek sem tetszett e kitüntetés s maga helyett Herold patikust ajánlotta, a ki most költözött Teschenből Pestre. S Werlein kamarai inspektor csakugyan őt tette bírónak.

Hogy a városnak ez idei lelki ügyeiről is szót ejtsünk, megemlítjük, hogy 1687-ben Valekovic István írja magát pesti és budai plébánosnak. A főtisztelendő urnak a plébánia nem sokat jövedelmezhetett; mert mellékesen török rabokkal is kereskedett. Május hó 26-án például maga írja, hogy a kamarai inspektor 40 török rabot vett át tőle 1000 aranyért!

Putanich János esztergomi kanonok is volt egy ideig pesti plébános. Ő már derekabb ember volt, mint Valekovic uram. Putanich maga írja, hogy plébánossága idején a pompás pesti főtemplom dűledezőfélben volt. Ő maga szerzett gerendákat s maga földte be a szép templomot (»magnificae ejusdem sructurae in ruderibus existentis«). Kár, hogy nem mondja meg az esztendőt, mikor e derék dolgot mivelte.